

فصلنامه مطالعات زبان و ترجمه (دانشکده ادبیات و علوم انسانی)، علمی - پژوهشی، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۳

بررسی تأثیر زبان لویی فردینان سلین در سفر به انتهای شب بر مدیر

مدرسه جلال آل احمد

محمدرضا فارسیان (استادیار زبان و ادبیات فرانسه دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران، نویسنده مسؤل)

farsian@um.ac.ir

لطیفه نجاتی (دانشجوی کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فرانسه دانشگاه تهران، تهران، ایران)

nedjati_latife@yahoo.com

چکیده

جلال آل احمد، با تکیه بر زبان عامیانه، پویایی منحصر به فردی به نگارش خود بخشیده است. این شاخصه، در مدیر مدرسه به اوج رسیده و قلم نویسنده، هنگام معرفی شخصیت‌های جامعه، متعهدانه در گرو اصطلاحات آن قشر قرار می‌گیرد. مدیر مدرسه به عنوان یک سند ادبی ماندگار، روایتگر جامعه بوده و با پابندی به زبان جاری، جزئیات داستان را باورپذیرتر می‌نماید. هر اثر ادبی غنی نیز، منحصر به مجموعه‌ای محدود از نکات ادبی است و در جریان رویکردی تطبیقی، زوایای عمیق‌تری از آن واکاوی می‌شود. مدیر مدرسه آل احمد نیز می‌تواند به همین منظور در تطبیق با سفر به انتهای شب سلین قرار گیرد. این دو اثر را می‌توان از جنبه‌های محتوا، شیوه بیان و جهان‌بینی نویسنده مورد مقایسه و بررسی قرار داد؛ اما شباهت بارز، تعهد نویسندگان آن‌ها به زبان عامیانه و تسری دادن این زبان به قالب نوشتار است. قلم سلین، نکته‌ای است که توجه آل احمد را در سفر به انتهای شب به خود جلب کرده و او را وادار می‌نماید که اظهار کند مدیر مدرسه را با تأثیرپذیری از این رمان به نگارش درآورده است. آنچه که این پژوهش به آن می‌پردازد، چگونگی اثرپذیری قلم آل احمد از سلین به‌ویژه در به‌کارگیری زبان عامیانه برای نگارش است. در این پژوهش چگونگی اثرپذیری قلم آل احمد از سلین در به‌کارگیری زبان عامیانه با بررسی شاخصه‌های زبان عامیانه و نمود این شاخصه‌ها در مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب، بررسی می‌گردد.

کلیدواژه‌ها: زبان عامیانه، جلال آل احمد، لویی فردینان سلین، مدیر مدرسه، سفر به انتهای

شب.

مقدمه

جلال آل احمد، نویسنده متعهد، پرکار و پرآوازه معاصر، از منظرهای گوناگون توجه اهالی ادب و پژوهش را به خود جلب نموده است. او با نثر تلگرافی، شیرین و پراحساس خود توانسته است تأثیر بسزایی را در ادبیات فارسی معاصر داشته باشد؛ نثری که به گفته سیمین دانشور "تلگرافی، حساس، دقیق، تیزبین، خشمگین، افراطی، صریح، صمیمی و حادثه‌آفرین است" (دانشور، ۱۳۸۴، ص ۶-۵). آنچه که بیشتر از همه، به‌عنوان نماد و شاخص در قلم آل احمد، شناخته شده است، نحوه حضور زبان عامیانه در آثار وی بخصوص در *مدیر مدرسه* می‌باشد که او خود این شاخصه از سبکش را مدیون نویسنده بزرگ فرانسوی، لویی فردینان سلین می‌داند و اعلام می‌کند که به کمک رمان *سفر به انتهای شب* او توانسته است در *مدیر مدرسه* به چگونگی زنده کردن زبان با تکیه بر زبان مردم جامعه دست یابد (آل احمد، ۱۳۵۷ الف، ص ۹۱). او اظهار می‌کند که:

"مدیر مدرسه من کلافه است. چون زیر ماشین له می‌شود. این دنیای تنها رو من بهترین نوعش رو به شما توصیه می‌کنم. آقای Louis Ferdinand Céline فرانسوی. [...] من در مدیر مدرسه از او تأثیر گرفتم. به علت همین احساس تنهایی. [...] مدیر مدرسه رو هم حالا می‌بینید؛ یعنی بعد از این مدت که درآمده، حالا من با مطالعاتی که می‌کنم می‌بینم که گویا این کتاب تحت تأثیر فریاد ساکت یا فریادی که Céline می‌زنه درست شده" (آل احمد، ۱۳۵۷ الف، ص ۹۹-۹۶).

مقاله پیش رو در صدد است تا با واکاوی عناصر تشکیل‌دهنده زبان عامیانه، به میزان و چگونگی حضور هر یک از این عناصر در *مدیر مدرسه* و *سفر به انتهای شب* پرداخته و شباهت‌ها و تفاوت‌های آل احمد و سلین را در نحوه به‌کارگیری این عناصر مورد بررسی قرار دهد. بعد از ارائه پیشینه مختصری از تحقیقات صورت گرفته در مورد سبک نویسندگی آل احمد و سلین، به‌طور کلی جایگاه زبان عامیانه در دو اثر *مدیر مدرسه* و *سفر به انتهای شب* معرفی شده و به‌منظور مقایسه موردی، شاخصه‌های زبان عامیانه به تفکیک بیان می‌گردند. ساختار گفتاری جملات در زبان عامیانه، اصطلاحات، ضرب‌المثل‌ها و واژگان عامیانه،

توصیفات و جلوه‌های طنز مواردی است که به‌عنوان زیرمجموعه‌های زبان عامیانه نام برده می‌شوند. در این پژوهش سعی بر این است که در هریک از این موارد مذکور، با ذکر مثال‌هایی از دو اثر مورد بررسی، نقاط اشتراک و تفاوت آل احمد و سلین در به‌کارگیری این عناصر بیان شود.

پیشینه تحقیق

تألیفات متعددی که معطوف به حوزه ساختاری آثار آل احمد بوده است، خود بیان‌گر غنی بودن این امر در سبک او می‌باشد. تمرکز بر روی مواردی همچون، نحوه حضور نویسنده، انسجام واژگانی، نحوه جمله‌بندی و شاخصه‌های زبان عامیانه در آثار او از جمله پژوهش‌هایی است که تأمل بر روی ساختار را در دستور کار قرار داده‌اند. علاوه بر موارد نام‌برده، آثار آل احمد از جنبه محتوایی نیز توجه بسیاری را به خود معطوف کرده و پژوهش‌های فراوانی را در این باره رقم زده است، پژوهش‌هایی که به تحلیل شخصیت‌های داستانی آثار وی، شرایط اجتماعی ترسیم شده، طنزپردازی و نگاه رئالیستی نویسنده پرداخته است. پژوهش‌هایی که در مورد نویسندگی آل احمد و سلین صورت گرفته است خواه پژوهش‌هایی است که انحصاراً به بررسی مهارت‌های نویسندگی آنها می‌پردازد و خواه پژوهش‌هایی در حوزه ادبیات تطبیقی بوده و به مقایسه آثار آنها با نویسندگان بزرگ جهان پرداخته است.

در مقاله "بررسی تطبیقی خواهرم و عنکبوت جلال آل احمد با طاعون^۱ و بیگانه^۲ آلبر کامو"، پژوهشگران مقاله سعی داشته‌اند که با نگاهی روان‌شناسانه و با تأکید بر شباهت سیر افکار این دو نویسنده، تأثیرپذیری آل احمد از کامو را مورد تحلیل قرار دهند (زیار، شرکت مقدم، ص ۱۳۸۷، ۸۷). در پژوهشی دیگر با عنوان "بررسی تطبیقی زنده‌به‌گور هدایت و سه‌تار جلال آل احمد با یادداشت‌های یک دیوانه و شنل نیکلای گوگول" نیز به تأثیرپذیری این دو نویسنده از نویسنده بزرگ روسی اشاره شده است. ساده و طنزآمیز بودن نثر و شخصیت-

1 La Peste

2 L'Etranger

پردازای قهرمان سه‌تار از جمله تأثیرپذیری‌های آل احمد است که نویسنده در مقاله مذکور به اثبات آن می‌پردازد (حسینی، ۱۳۸۹، ص ۱۷).

آنچه که بیشتر در مورد سلین مطرح می‌شود نوآوری او در استفاده از زبان عامیانه فرانسه برای خلق یک اثر ادبی، نشان دادن قالب‌ها و کاربردهایی جدید از صرف افعال، محتوای زنجیروار آثار او و نحوه حضور نویسنده بوده است. در پژوهشی با عنوان سلین یک درام-نویس، یا چگونه می‌توان تئاتر را روایت کرد، به استراتژی‌های روایی سلین به‌منظور ایجاد ابتکار در نگارش تئاترگونه رمان پرداخته شده است (TROVATO, 2006, p13). از طرفی با توجه به تأثیرگذاری نویسندگی سلین در حوزه ادبیات بین‌الملل، می‌توان شاهد تلاش‌هایی در جهت واکاوی معرفی سبک نگارش او در ادبیات سایر ملل نیز بود. این نویسنده مورد عنایت محققین ایرانی هم قرار گرفته و تحقیقاتی در مورد سبک او به چشم می‌خورد که از این میان می‌توان به پژوهش معصومه زندی در جهت مشکلات ترجمه آثار او در ایران اشاره کرد. او در بررسی زبان فرانسه عامیانه در آثار سلین و مشکلات مترجمان فارسی‌زبان در ترجمه این آثار با اشاره به ویژگی‌های خاص آثار سلین در استفاده از زبان عامیانه، به چگونگی و موانع ترجمه این آثار به زبان فارسی می‌پردازد (زندی، ۱۳۸۸، ص ۱۷۵).

زبان عامیانه

نثر منحصر به فرد آل احمد را می‌توان از تلگرافی بودنش شناخت. ویژگی نثر تلگرافی، مقطع و موجز بودن آن است که تمرکز و تفکر بیشتر خواننده را برای درک مفهوم از طریق علائم نگارشی و به‌وسیله جملات ناتمام و عامیانه می‌طلبد. ویژگی بارز محاوره‌ای بودن قلم، در آثار آل احمد کاملاً به چشم می‌خورد. داستان‌های سرشار از اصطلاحات خاص، جملات کوتاه و بعضاً ناتمام است و بسته به شخصیت‌های داستان، زبان و لحن نوشتار نیز عوض شده و زبان خاص همان قشر را به خود می‌گیرد (طهماسبی، شعبانلو، ۱۳۹۱، ص ۸۰). از این منظر آثار آل احمد را می‌توان به‌عنوان یک سند قوی اجتماعی برای شناخت اقشار مختلف جامعه، زبان و اصطلاحات خاصشان و حتی نوع نگاه و سطح فرهنگ آن‌ها بشمار آورد. "آل احمد

پایه‌گذار نوعی نثر است که ویژگی آن، دو عنصر ایجاز و خشمی شلاق‌آور است و تکرارپذیر و تقلید کردنی هم نیست" (رستگار فسایی، ۱۳۸۰، ص ۳۰۵).

در بین همه آثار جلال آل احمد، مدیر مدرسه را می‌توان شاخص‌ترین اثر او از جنبه زبانی دانست که ویژگی‌هایی همچون تلگرافی بودن، بکار بردن اصطلاحات عامیانه، جملات روان و گفتاری در سرتاسر آن به چشم می‌خورد. آل احمد در این رمان "با چاشنی‌های ماهرانه از اصطلاحات عوام، مثل‌ها، تشبیه‌ها و کنایات زبان کوچه، نثری شیرین آفریده است" (رحیمیان، ۱۳۸۰، ص ۲۷۷). شاخصه‌های زبانی، بزرگ‌ترین نقطه مشترک بین نگارش آل احمد و سلین است و این ویژگی منحصر به فرد سلین، این ویژگی منحصر به فرد سلین، همان جنبه‌ای از سبک او است که مورد عنایت خاص آل احمد قرار گرفته و مدیر مدرسه او را متأثر از این ویژگی کرده است.

جلال آل احمد پس از بیان دغدغه‌اش نسبت به زنده کردن زبان فارسی، اعلام می‌دارد که بارها گلستان و بوستان سعدی، کتب خواجه عبدالله انصاری و نظیر آن‌ها را خوانده است. او این کوشش خود را از کتاب *اورازان* شروع کرد و در این راستا کتب فراوانی را مطالعه کرده است:

"تا کتاب یک حضرت نویسنده فرانسوی یعنی Louis Ferdinand Céline دست ما او مد. اینکه می‌گم خیلی روی ما اثر کرد. کتابای بعدیش هم دنبال همین. این کتاب دست من رسید، دیدم تجربه دیگری کرده و چه خوب درآورده. تمام زوائد رو ریخته دور. رابطه‌ها رو ریخته دور. فعل لازم نداریم. خیلی وقتا هست که مطلب شعر رو با زمانش می‌گه ... و الی آخر" (همان، ص ۹۱).

همان‌طور که آل احمد نیز اشاره می‌کند، خیلی از ادیبان، لویی فردینان سلین را یک نوآور در ادبیات فرانسه معرفی کرده و *سفر به انتهای شب* او را شاهکار قرن بیستم می‌دانند. او با این رمان تحول عظیمی در ادبیات فرانسه و حتی جهان ایجاد کرد و منبع الهام برای بسیاری از نویسندگان قرار گرفت. فرهاد غبرایی که یکی از مترجمان سفر به انتهای شب است، در پیشگفتار ترجمه این رمان این‌گونه اظهار می‌کند که عده‌ای سلین را با نویسندگانی همچون

شکسپیر، پروست و کافکا هم پایه دانسته‌اند، اما این نوع قیاس برای شناخت صحیح سلین کافی نیست (سلین، ۱۳۸۴، ص ۶).

"بدون شک آنچه که سلین را از دیگر نویسندگان بزرگ هم عصر خود متمایز می‌کند، قلم منحصر به فرد و سبک عامیانه آثار اوست. سلین با استفاده از این سبک، متون روایی‌اش را از تمام قیدوبندها آزاد و از بردگی منطق قواعد رها ساخت و بدین ترتیب توانست نام خود را در تاریخ ادبیات فرانسه جاودان گرداند" (زندى، ۱۳۸۸، ص ۱۷۶).

آنچه که مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب را بارز کرده و به‌عنوان شاخص در ادبیات جامعه مطرح نموده است، بهره‌گیری هوشمندانه، زیبا و دلنشین از زبان عامیانه است، که مهارت آل احمد و سلین در چگونگی به‌کارگیری این کاربرد از زبان برای نگارش، بستر تحقیقات مفید و جالب توجهی را به وجود آورده است.

تمرکز بر روی زبان عامیانه در این آثار زمانی اهمیت خاص پیدا می‌کند که این نکته را در نظر داشته باشیم که هر دو اثر مذکور از جنبه جامعه‌شناسانه نیز در کانون توجه قرار گرفته‌اند. به‌طوری‌که عده‌ای هدف آل احمد را از نوشتن آگاهی بخشی به جامعه و گنجاندن مسائل روز کشور در دل داستان تعریف می‌کنند (کریمی، جلالی پندری، ملک ثابت، ۱۳۹۱، ص ۱۱). " خود جلال نیز ابا داشت که نام قصه بر این کتاب بگذارد. می‌گفت که این حاصل اندیشه‌های خصوصی و برداشتهای سریع عاطفی از حوزه بسیار کوچک اما بسیار مؤثر فرهنگ و مدرسه است" (آل احمد، ۱۳۷۶، ص ۲۵۷).

سفر به انتهای شب نیز با روایتگری ماجراهای جنگ جهانی دوم سندی ادبی و درعین حال قابل‌اتکا برای شناختن جامعه زمان خود می‌باشد. قلم سلین همچون آل احمد در گرو حوادث جامعه بوده و همچون یک سند تاریخی، شرایط اجتماعی-فرهنگی شاخص حاکم بر زمان مرتبط با اثر را بازگو می‌کند (پاینده، ۱۳۸۸، ص ۷۰). از این منظر، آل احمد و سلین برای توصیف واقع‌گرایانه‌تر جامعه زمان خود از زبان جاری در آن جامعه غافل نبوده و زبان آثار خود را به زبان مردم نزدیک‌تر نموده‌اند و اینجاست که نگاه هوشمندانه این دو نویسنده به انتخاب زبان آثارشان شایان تمرکز و تحلیل قرار می‌گیرد. تفاوت‌هایی نیز در نحوه به‌کارگیری

زبان عامیانه در نگارش مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب به چشم می‌خورد که در ادامه بازگو خواهد شد. سعی بر این خواهد بود تا به‌طور اختصار شاخصه‌های زبانی این دو اثر شناسایی شده، مورد واکاوی و مقایسه قرار گیرد.

۲.۱ ساختار گفتاری جملات

قلم آل احمد توانسته است با زبان زنده کوچه و بازار رابطه بسیار نزدیکی برقرار کند. او انحصارات زبان گفتاری جامعه خود را شناسایی کرده و سعی داشته است آن‌ها را در نگارش خود اعمال کند. یکی از بارزترین شاخصه‌های زبان گفتار، کوتاه بودن جملات است. جملات گفتاری همچنین، ویژگی‌های دیگری را نیز دارا می‌باشند که در نتیجه به‌راحتی از جملات نوشتاری و رسمی قابل تمیز می‌شوند. در نمونه‌های ارائه شده، این تمایزات کاملاً به چشم می‌خورد:

"معلم کلاس اول باریکه‌ای بود سیاه‌سوخته. با ته‌ریشی و سر ماشین کرده‌ای و یخه بسته. بی‌کراوات. شبیه میرزابنویس‌های دم‌پست‌خانه. حتی نوکر مآب می‌نمود. ساکت بود و حق هم داشت" (آل احمد، ۱۳۹۱، ص ۹).

این قسمت از رمان و حتی همین چندجمله برای اثبات گفتاری بودن قلم آل احمد بسیار غنی و گویا است، چراکه چند نمونه از ویژگی‌های خاص زبان گفتار در آن به چشم می‌خورد همانند کوتاهی جملات، جابجایی و حذف ارکان جمله و واژگانی خاص همچون "دم" در جمله چهارم به جای "مقابل". این قسمت که کمتر از دو سطر است پنج جمله را در خود گنجانده است؛ جملاتی کوتاه و موجز. تا جایی که جمله سوم فقط یکی از ارکان جمله یعنی مسند را دارا است. در جمله اول نیز جابجایی فعل رخ داده است. مثال روبه‌رو نیز یکی دیگر از نمونه‌های موجود است.

"البته فرآش می‌آورد. آب سالمی بود. از مظهر قنات" (همان، ص ۲۳).

"[...] زخم‌بندی کردم. قوزک پایش را" (همان، ص ۲۲).

سلین نیز که اهمیت زیادی را برای زبان گفتاری و توانایی آن برای انتقال پیام قائل است، از این مهم در رمان خود غافل نشده و آن را به نحوی شایسته در این اثر بکار می‌گیرد. او در

پیشگفتار یکی از آثارش به نام *دسته دلک‌ها* زبان گفتاری را برعکس زبان نوشتار دارای هیجان دانسته که کمک بسیاری به جلب توجه خواننده به اثر می‌کند (CELINE, 1964, p 7) او قائل است که هیجان، احساسات و رنج‌ها فقط از طریق گفتار است که منتقل می‌شود، بنابراین برای انتقال آن‌ها به مخاطب در نثر، باید زبان نثر را به گفتار نزدیک کرد. (LALAND, 1976, P66) جملات کوتاه و گفتاری در *سفر به انتهای شب* نیز، همانند جملات پیش رو مؤیدی بر این ادعای اوست:

«Je l'écoute. Restons pas dehors! Qu'il me dit. Rentrons! Je rentre avec lui. Voilà.» (CELINE, 2001, p7)

"من به او گوش می‌کنم. بیرون نمانیم. او به من می‌گوید. برگردیم. من با او برمی‌گردم. همین است."

این یک سطر نیز شامل شش جمله کاملاً کوتاه است و گفتاری بودن لحن نویسنده را به خواننده انتقال می‌دهد. خصوصیات دیگری همچون حذف بعضی از کلمات مانند "ne" در جمله دوم، جمله را از لحاظ دستوری دچار مشکل کرده است ولی در گفتار، حذف آن ضربه چندانی به انتقال مفهوم نمی‌زند؛ هدف نویسنده نیز انتقال مفهوم با دادن هیجان به جمله بوده که زبان گفتار در این امر موفق‌تر ظاهر شده است. البته نکته منحصر به فرد دیگری نیز در قلم سلین وجود دارد و آن این است که در دل زبان عامیانه و گفتاری به جملاتی برمی‌خوریم که از لحاظ زبانی و ادبی در سطح بسیار بالایی قرار دارند. این ویژگی، نوعی بی‌زمانی و شناوری زمان به قلم او بخشیده است. (ESFANDI, HEJAZI, 2010, p17) چنانکه می‌بینیم در نقل قول پیش رو، که مربوط به یک پاراگراف از رمان است، دو زمان کاملاً متفاوت و مجزا از یکدیگر به چشم می‌خورد.

«Je discernais très bien la route à ce moment [...]. Serait-ce ici la fin de tout? [...] Ils m'achèveraient peut-être?» (CELINE, 2001, p55)

"من در آن لحظه خیلی خوب جاده را تشخیص دادم [...]. آیا اینجا آخر راه است؟ [...]"

آن‌ها کار من را یکسره خواهند کرد؟"

از جنبه کوتاهی جملات و صرف نظر از بعضی از ارکان جمله مدیر مدرسه را می توان کاملاً متأثر از سفر به /نتهای شب دانست، اما زبان و ساختار جملات در رمان سلین دارای شاخصه-هایی است که در مدیر مدرسه به چشم نمی خورد. هرچند کلمات بکار رفته در سفر به /نتهای شب کلماتی کاملاً عامیانه و کوچه و بازاری است اما جملات، همان طور که اشاره شد کاملاً ادبی بوده و سلین در صرف افعال از زمان ها و وجوهی استفاده می کند که مربوط به متون متکلف ادبی است و اصلاً مورد کاربرد افراد جامعه نیست؛ بنابراین درعین حال که خواننده حین خواندن این رمان احساس می کند نویسنده را در قالب راوی داستان در برابر خود می بیند و از این منظر به راحتی می تواند با آن ارتباط برقرار کند، اما متوجه خاص و متفاوت بودن جملات می شود. از این رو است که سلین را نوآور زبانی دانسته اند که بسیار شبیه گفتار بوده ولی درعین حال ویژگی های منحصر به فرد خود را داراست. جلال آل احمد بنا بر تعهدی که برای نویسندگی خود قائل است متوجه و علاقه مند آن خصوصیتی از قلم سلین بوده که نثر او را به زبان جامعه نزدیک تر کرده است و نگارش خود را متأثر از این جنبه از خصوصیات می-داند، در نتیجه در مورد این شاخصه قلم سلین تأثیرپذیری بارزی را در مدیر مدرسه به نمایش گذاشته است، چراکه به نوعی نشان گر تمایز هرچند محدود زبان سلین از زبان جامعه می باشد.

۱.۱.۲ حذف

از دیگر شاخصه های جملات که می تواند گفتاری بودن آن ها را القا کند، همان طور که مثال مذکور نیز آن را دربر دارد، حذف یک یا چند رکن از ارکان اصلی جمله است، که در خلال توضیح زبان گفتاری، به آن نیز اشاره شد. این تکنیک که توسط آل احمد و سلین بکار گرفته شده و گفتاری بودن نثر آن ها را باورپذیرتر می نماید، به دنبال حذف یکی از ارکان جمله و یا چند کلمه پایانی آن و نیمه تمام گذاشتن جمله اتفاق افتاده است؛ برای مثال:

حذف فاعل در جمله " به او پُز داده بود" (آل احمد، ۱۳۹۱، ص ۳۷)

حذف فعل در " سر و صدایی و جمعیتی و برو بیایی" (همان، ص ۶۳)

و جمله ای که کاملاً نیمه تمام اما گویا به نظر می رسد: " البته از دست مدیری مثل

تو" (همان، ص ۵۷). یا " هر روز یک کراوات و چه طرح ها" (همان، ص ۵۶)

سلین نیز از این مهارت برای گفتاری و عامیانه جلوه دادن نثر خویش استفاده کرده است. بدین گونه در سفر به انتهای شب، گاهی شبه جملاتی دیده می شود که فاقد ارکان اصلی جمله بوده ولی قادر به انتقال مفهوم می باشند.

جمله ناتمام بدون فعل و فاعل: (CELINE, 2001, p211) «Oh, savoureuses raclure»

"آه چه ذلت لذت بخشی" (خامنه باقری، ۱۳۸۹، ص ۸۵)

جمله بدون فعل: «Arthur, un étudiant, un carabin lui aussi un camarade» (همان، ص

۷).

"آرتور، یک دانشجوی پزشکی و همچنین یک همکلاسی برای او"

هرچند آل احمد یکی از مهم ترین جنبه های تأثیر خود را از سلین در این می داند که در صورت عدم نیاز می توان ارکان جمله را حذف کرد تا سرعت خواندن را بالا برد، اما در نحوه این تأثیرپذیری تفاوت هایی با سلین داشته است. او از این قابلیت در جهت نزدیک تر کردن نوشتار به زبان جامعه کمک می گیرد؛ اما سلین از حذف ارکان جمله و ناتمام گذاشتن آن به دنبال نوعی سرعت ناموزون بخشیدن به نثر خود بوده است. هدف او از صرف افعال در زمان های مختلف کنترل همین سرعت می باشد، به طوری که در حین خواندن سفر به انتهای شب، سرعت خواننده گاهی اوج گرفته، گاهی کاهش می یابد، گاهی به گذشته رفته و گاه به حال برمی گردد. او با این خصوصیت، گاهی نوعی پیچیدگی به قلم خود می بخشد که با توجه به محتوای رمان و جهان بینی نویسنده قابل توجیه است، درحالی که غرض آل احمد از حذف ارکان جمله همواره آسان تر و قابل فهم تر کردن داستان خود بوده است

۲.۱.۲. علائم نگارشی

قبل از مطالعه هر متن، با نگاه به علائم نگارشی موجود، می توان قالب و نوع آن متن را تشخیص داد. نشانه گذاری در واقع:

"رعایت قواعد سجاوندی و بکار بردن علامت ها و نشانه هایی است که خواندن و در نتیجه فهم درست مطالب را آسان و به رفع پاره ای ابهام ها که از عدم انعکاس دقیق و روشن عناصر و

دلالت‌های گفتاری در نوشته پدید می‌آید کمک می‌کند." (احمدی گیوی و همکاران، ۱۳۸۴، ص ۳۳).

هرچند ممکن است این انتظار وجود داشته باشد که مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب، جزو متون رسمی ادبی بوده باشند اما با مشاهده این دو رمان و حتی شاید بدون مطالعه آن‌ها، آنچه که بیشتر قابل فرض می‌شود این است که متن مورد نظر نوعی بازنویسی از یک مصاحبه و یا حتی نمایش‌نامه است. علائمی همچون سه نقطه‌ها و علامت تعجب نیز تقویت کننده این پیش فرض می‌شوند. سه نقطه، علاوه بر جنبه تصویری که متن را از حالت کاملاً رسمی خارج می‌کند، از جنبه محتوایی نیز به زبان گفتار نثر کمک می‌کند که با قدرت بیشتری ظاهر شود و همچون تکنیک حذف، جمله را همانند زبان گفتار نیمه تمام رها کرده، ذهن مخاطب را برای دنبال کردن ماجرا و حدس زدن مابقی جمله درگیر می‌کند.

"ششصد تومان پول دزدی را گذاشت کف دستم... مرده شور!" (آل احمد، ۱۳۹۱، ص ۴۰)
 "تصدیق می‌کنید که وقتی شاگردی، از خانه پدرش، کله قند بیاورد مدرسه، حتماً دلایلی دارد..." (همان، ص ۵۰)

"پس چه کنم تا... عجب!" (همان، ص ۷۱)

سلین توانسته است از سه نقطه بهره تمام برده و کاربردی جدید و جالب توجه از آن معرفی کند. سه نقطه‌ها در متون سلین علاوه بر ناتمام گذاشتن جمله، نوعی معلق گذاشتن آن را نیز به دنبال دارد. او با برهم زدن ساختارهای همیشگی و سستی نقطه‌گذاری، به کمک علامت‌های تعجب و سؤال، کاربردهای تازه‌ای از آن‌ها را ارائه می‌دهد. کنار هم قرار گرفتن این چیدمان جدید از علائم نگارشی، غیر رسمی بودن متن را به نمایش گذاشته و حتی این تصور را به ذهن می‌رساند که متن پیش رو مربوط به یک گفت‌وگوی شفاهی بین دو نفر و یا حتی حدیث نفس خود نویسنده است (LAVOINNE, 1974,p41). مثال ذکر شده در این باره، در عین کوتاهی می‌تواند مؤید خوبی بر این ادعا بوده و گفت‌وگوهای درونی نویسنده یا راوی با خودش را بازگو کند:

«Saurai-je donc le seul lâche sur la terre ? Pensais-je. Et avec quel effroi ! ... » (CELINE, 2001,p24)

"با این وجود آیا من تنها آدم بزدل روی زمین خواهم بود؟ به این فکر می‌کردم؛ و با چه وحشتی!..."
در نتیجه با وجود این نکته مشترک در استفاده از علائم نگارشی همچون سه نقطه، که برای گفتاری جلوه دادن متن در مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب بکار گرفته شده است، سلین استفاده منحصربه‌فردی را از این علامت نگارشی داشته که در مدیر مدرسه این نوع از استفاده دیده نمی‌شود. او علاوه بر معلق گذاشتن و درگیر نگه‌داشتن ذهن مخاطب، با ایجاد سه نقطه ورود خواننده را به دنیای سکوت و گاه ابهام رقم می‌زند که بارزترین مثال آن، صحنه پایانی رمان بوده که در آن راوی گذاشتن از رود سن و دور شدن خود از پاریس را توصیف کرده و بدین ترتیب سکوتی دوباره را به تصویر می‌کشد.

« De loin, le remorqueur a sifflé; son appel a passé le point, encore une arche, une autre, l'écluse, une autre point, loin, plus loin ... » (CELINE, 2001, p505).

"از دور سوت کشتی یدک‌کش به صدا درآمد؛ صدای آن از پل هم گذشت، یک پل دیگر و یکی دیگر هم، کانال دریایی، پلی دیگر، دور و دورتر ..."

۲.۲. اصطلاحات

۲.۲.۱ تکیه کلامها و ضرب‌المثل

یکی دیگر از شاخصه‌های ادبیات عامیانه و کوچه و بازاری، استفاده از ضرب‌المثل‌ها و اصطلاحاتی است که فقط در دل جامعه و بین مردم شنیده می‌شوند و برای درک آن‌ها باید با مردم زیست و زبان، فکر و نگاه آن‌ها را فهمید؛ هیچ کتاب رسمی و صرفاً ادبی‌ای نمی‌تواند پاسخ‌گوی این نوع شناخت باشد. مدیر مدرسه از این منظر بسیار غنی است و گویای ارتباط نزدیک صادقانه نویسنده با جامعه توصیف شده است. مدیر مدرسه "حاصل اندیشه‌ها و برداشت‌های سریع عاطفی از حوزه بسیار کوچک، اما بسیار مؤثر فرهنگ و مدرسه [است]" (آل احمد، ۱۳۷۶، ص ۲۵۷).

"که مدیر مدرسه را از نان خوردن بیندازند" (آل احمد، ۱۳۹۱، ص ۷۸).

"سر ظهر بود و زن و مرد از سر و دوش هم بالا می‌رفتند" (همان، ص ۳۹).

"قلمرو فعالیت من تا سر دماغم هم نبود" (همان، ص ۷۱).

"این روزها که دیگر عهد بوق نیست" (همان، ص ۶۷).

مثال‌های ذکر شده نمونه‌های معدودی از انبوه اصطلاحات عامیانه و ضرب‌المثل‌هایی است که در این رمان به چشم می‌خورد. سفر به / انتهای شب نیز بیان‌گر رابطه نزدیک زبان آن با جامعه است. هرچند ضرب‌المثل^۱، به معنایی که در مدیر مدرسه دیده می‌شود، در این رمان خیلی به‌عنوان یک شاخص به چشم نمی‌خورد؛ اما امروزه عبارات زیادی از این کتاب به‌عنوان جملات قصار^۲ شناخته و در جامعه استفاده می‌شوند؛ که از این میان می‌توان به این جملات اشاره داشت که امروزه به‌عنوان جملاتی قصار و کاربردی در شرایط مشابه شنیده می‌شوند:

«L'amour c'est l'infini mis à la portée des caniches et j'ai ma dignité moi!» (CELINE, 2001,p17).

"عشق، بی‌نهایت در دسترس سگ‌هاست و من عزت خودم را حفظ می‌کنم."

«La vérité, c'est une agonie qui n'en finit pas. La vérité de ce monde c'est la mort. Il faut choisir, mourir ou mentir. Je n'ai jamais pu me tuer moi.»

(همان، ص ۲۰۰)

"حقیقت، عذابی است که هرگز به پایان نمی‌رسد. حقیقت این جهان مرگ است. ما باید

انتخاب کنیم، مردن یا دروغ گفتن. من هرگز نتوانسته‌ام خودم را بکشم."

«Être seul c'est s'entraîner à la mort.» (همان، ص ۳۸۰)

"تنها بودن، خود را به کام مرگ کشاندن است."

«On a beau dire et prétendre, le monde nous quitte bien avant qu'on s'en aille pour de bon.»

(همان، ص ۴۸۵)

"ما بیهوده می‌گوییم و ادعا می‌کنیم، جهان ما را ترک می‌کند قبل از اینکه ما واقعاً از اینجا

برویم."

1 Proverbe

2 Citations

وجه تمایز سلین از آل احمد در به‌کارگیری زبان عامیانه این‌گونه تعریف می‌شود که آل احمد قلم خود را در گرو زبان جامعه با همه خصوصیات، لغات و اصطلاحات خاص آن قرار داده است و در نتیجه تلاش نموده تا هیچ‌گونه دخالتی در ارائه این زبان نداشته باشد. در مقابل، علی‌رغم اینکه سلین نیز اصالت را به زبان مردم جامعه داده، اما یک ویژگی در نحوه به‌کارگیری او از زبان عامیانه مشهود می‌باشد که توسط خودش هم تصریح شده است. او در عین حال که زبان آثار خود را از زبان رسمی ادبی دور و به زبان عامیانه نزدیک نموده است، اما نوعی جلوه‌های ادبی آمیخته با زبان عامیانه در آثارش جلب توجه می‌کند. او سعی داشته است زبان ادبی خاص سبک خود را بر اساس زبان محلی مردم پاریس خلق کند و تا آخر عمرش نیز همواره بر این هدف تأکید نموده است (LALAND, 1976, p65). بر طبق این نکته آنچه که به‌عنوان تکیه جلال آل احمد بر ضرب‌المثل‌های جامعه قابل تعریف است، در آثار سلین مشاهده نمی‌شود؛ او در واقع در عین الهام‌گیری از اصطلاحات و ضرب‌المثل‌های رایج، جملات خود را خلق کرده که در نهایت همچون اصطلاح و جملات قصار مورد استفاده مردم قرار می‌گیرد. نمونه جملات عنوان‌شده از سفر به انتهای شب شواهدی بر این مدعا هستند.

۲.۲.۲ واژگان عامیانه

تأکید آل احمد برای زنده کردن زبان و ارائه قالبی از آن که ارتباط نزدیک‌تری را با جامعه برقرار کند، باعث می‌شود که او از عنصر مهمی همچون لغات غافل نشده و از آن برای عامیانه‌تر جلوه دادن نثرش بهره بگیرد؛ او از بین معادل‌ها برای یک مفهوم، آن واژه‌ای را انتخاب می‌کند که برای مردم قابل‌درک‌تر است. خواه آن معادل، به زبانی فارسی و یا غیر فارسی، مثلاً عربی باشد: "هیچ عمدی واقعاً ندارم. فقط کلمات مأنوس را بکار می‌برم. فکر می‌کنم می‌فهمند مردم" (آل احمد، ۱۳۵۷، الف: ۹۰).

"با همین تماسی که با مردم دارم لغت‌مامو گیر می‌ارم. نه تنها لغتمو، آدم‌ها رو هم گیر می‌ارم. با موضوع زنده سروکار دارم. لغت مرده برای من مرده. این مسئله هست که گرفتار مردگی‌ها نشیم. می‌دونید، زبون یک عامل زنده است... به دنبال آدم‌های زنده. آدم‌های زنده ای که یک وقت می‌رن فرنگ و یک وقت می‌رن عربستان... جای لاهوت من چی بزارم...؟ این استفاده کردن از یک گنجه" (همان: ۸۹).

"ذرق و دوروق پاشنه‌هایش را جفت می‌کرد" (آل احمد، ۱۳۹۱، ص ۵۴).

"فرهنگی های گدا گشته" (همان، ص ۳۸)

"یا رودهای چین و از این اباطیل" (همان، ص ۶۹)

"دَرَق می زدم توی گوشش" (همان، ص ۲۱)

در بررسی آثار سلین، علی‌الخصوص سفر به انتهای شب نیز به واژگانی برمی‌خوریم که در هیچ فرهنگ لغتی یافت نمی‌شوند. کلمات ممنوعه‌ای که صرفاً عاشقانه نبوده و یا برای ناسزا گفتن استفاده نشده است (GODARD, 1994,p85). در واقع سلین، گاهی اوقات خودش واژه‌های خودش را با اضافه کردن پسوندهای مخصوص گفتار می‌سازد. برای نمونه پسوندهایی همچون «-oter» و «-ard» در کلمه‌ای مانند Veinard به معنای "خوش‌شانس" و یا Crachoter به معنای "کمی آب دهان ریختن" (زندگی ۱۳۸۸، ص ۱۸). علاوه بر این واژه‌های ابداعی و آن واژه‌های ممنوعه که معادل هیچ‌کدام در هیچ فرهنگ لغتی یافت نمی‌شود، سلین از مجموعه دیگری از لغات نیز در این رمان استفاده فراوانی داشته است که به آرگو^۱ معروف بوده و برای فهم معانی آنان باید به فرهنگ لغت خاصش مراجعه شود. این واژه برای معرفی سطح زبانی قشری از جامعه استفاده می‌شود که از لحاظ فرهنگی خیلی غنی محسوب نمی‌شوند. طبق تعریف ارائه شده در فرهنگ لغت رویبر، آرگو نوعی زبان خودمانی غیررسمی و منحصر به فرد است که در ابتدا توسط قشر خاصی از جامعه ابداع شد اما به تدریج بسیاری از اصلاحات و واژه‌های آن در جامعه تسری پیدا کرده و طبقه‌بندی‌هایی برای آن شکل گرفت، همچون آرگوی بزهکاران، آرگوی ارتش، مدرسه و ... (ROBERT, 1993,p65). دو اصطلاح روبه‌رو دو مثال از اصطلاحاتی است که خاص زبان آرگو بوده و در این رمان بیان شده است:

«En plein bidon» (CELINE, 2001, p13): en plein ventre (ROBERT, 1993, p123) با معده پُر :

«Étouffer quelques choses » (CELINE, 2001,p21) : faire taire (ROBERT, 1993,p488): سرکوب کردن، سر به نیست کردن

در قلم لویی فردینان سلین شاخصه تکیه بر زبان عامیانه بیشتر از هر موردی در انتخاب واژگان عامیانه به چشم می‌خورد. همان‌طور که قبلاً هم ذکر شد، زبان خاص سلین به‌نوعی ترکیبی است از زبان عامیانه و ادبی. در یک تحلیل و معرفی دقیق‌تر می‌توان گفت که سلین واژگان خود را از زبان عامیانه گرفته و با استفاده از صرف افعال در وجوه و زمان‌های غیرمعمول، به آن رنگ و بوی ادبی ببخشد (LALAND, 1976, p65)، این در حالی است که جلال آل احمد از همه قابلیت‌های زبان و آن هم به یک اندازه برای عامیانه جلوه دادن آن مثل واژگان، اصلاحات، ساختار جملات و ... استفاده می‌کند.

۳. جلوه‌های طنز

هرچند در وهله اول نتوان طنز را جزئی از شاخصه‌های زبان عامیانه دانست، اما با بررسی جلوه‌های طنز مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که استفاده خلاقانه و زیرکانه آل احمد و سلین از عناصر و ویژگی‌های زبان گفتار همچون توصیفات دقیق، وارد کردن واژگان، اصطلاحات و کنایات مردمی به قلم این دو نویسنده رگه‌هایی از طنز بخشیده است. البته این مهارت در مدیر مدرسه بیشتر نمود پیدا کرده آل احمد توانسته است به کمک این طنز واقعیت‌های جامعه را هم مورد تحلیل و انتقاد قرار دهد. او "روی آوردن به داستان را مربوط به زمانی می‌داند که آزادی قلم محدودتر شده است و نمی‌تواند مستقیماً و با صراحت اندیشه‌های خود را بیان کند. در نتیجه قالب داستان را به دلیل داشتن زبان غیرمستقیم و کنایی بکار می‌گیرد" (آل احمد، ۱۳۷۶، ص ۳۸۶-۳۸۷). این قابلیت نقد در طنز همان نکته‌ای است که باعث شده است سلین در سفر به انتهای شب به آن توجه خاص داشته باشد.

مدیر مدرسه یک اثر رئالیستی است که به دنبال مطرح کردن حرف‌هایی جدی در زمینه اجتماع و فرهنگ بوده است. از این منظر، این رمان را نمی‌شود اثری طنز قلمداد کرد (بهزادی اندوهجردی، شادمحمدی، ۱۳۹۰، ص ۸۲)؛ اما شخصیت و قلم جلال آل احمد باعث می‌شود که او بی‌تفاوت از کنار طنز به‌عنوان یک ابزار برای افزایش میزان تأثیر نگذرد و با تکنیک‌هایی همچون ریزنگری در توصیفات، استفاده از ناسزاهای کوچه و بازاری، تشبیهات ماهرانه و اغراق، نثر خود را طنزآلود جلوه دهد. "می‌خواهم با انتشار چرندیاتی از نوع مدیر مدرسه

احساس کنم که هنوز نمرده‌ام، هنوز خفقان نگرفته‌ام. هنوز نگریخته‌ام" (دهباشی، ۱۳۶۴، ص ۵۸). در مثال‌های پیش رو می‌توان عناصری از زبان عامیانه را مشاهده کرد که منجر به نوعی طنز در مدیر مدرسه شده است؛ که از این میان می‌توان به استفاده از کنایات، اصطلاحات و مثل‌های آشنا برای جامعه اشاره کرد:

" دور حیاط دیوار بلند درست مثل دیوار چین، سد مرتفعی در مقابل فرار احتمالی فرهنگ" (آل احمد، ۱۳۹۱، ص ۱۹).

" من و ناظم عین دو طفلان مسلم بودیم و معلم کلاس چهار عین خولی وسطمان نشسته" (همان، ص ۴۴).

" در لیست حقوق مدرسه، بزرگ‌ترین رقم مال من بود، مثل بزرگ‌ترین گناه در نامه اعمال" (همان، ص ۶۰).

" بله! نان گدایی، فرهنگ را نونوار کرده بود" (همان، ص ۵۸).

"متأسفانه راه مدرسه ما را برای پاشنه کفش خانم‌ها نساخته‌اند" (همان، ص ۵۴).

با بررسی اجمالی نمونه‌های طنز در مدیر مدرسه، می‌توان فهمید که آل احمد در پس هر عبارت طنزآلود نوعی واقعیت اجتماعی و فرهنگی را به سخره گرفته و مورد انتقاد قرار داده است. این ویژگی از طنز در سفر به انتهای شب نیز کاملاً مورد تفقد سلین بوده است (VAHID NEJAD, 1381, p22). تکنیکی که بیش از همه شجاعت او را در طنزپردازی نشان می‌دهد، بازی کردن او با اصطلاحات سیاسی و به سخره گرفتن مسائل سیاسی است. برای مثال، سلین از اقدام پوآنکاره^۱ برای افتتاح نمایشگاه سگ‌های کوچک آن هم در ابتدای جنگ جهانی یاد می‌کند. (CELINE, 2001, p16) او همچنین دموکراسی در فرانسه را مورد استهزاء قرار داده و این چنین ادعا می‌کند که جهان:

« Se trouve enfermé dans les journaux quotidiennes et gardé par la police » (همان، ص ۴۵۳)

" در دنیای روزنامه‌ها زندانی و تحت مراقبت پلیس است."

سلین با بکار بردن اصطلاحات سیاسی در فضایی نامتناسب، وقتی باردامو در آفریقا آوارگی مورچه‌های قرمز را به دنیای کمونیست‌ها تشبیه می‌کند (همان، ص ۲۳۱)، سعی می‌کند سیاست را به تحقیر بکشد (LAVOINNE, 1974,p58). سلین با برهمزدن نظم در رعایت نکات گرامری، تطابق زمانی، استفاده از واژگان عامیانه و گاه کلمات رکیک و همچنین بی‌نظمی و اتفاقات ناهنجار در جنگ، سفرها، حاشیه شهرها و اقدامات پزشکی تلاش دارد نوعی حماقت انسانی را به رخ مخاطب کشیده و چارچوب‌ها و قوانین احمقانه زندگی را به ذهن او القا کرده و آن‌ها را به سخره بگیرد.

نتیجه‌گیری

در این مقاله، با توجه به اشاره آل احمد بر تأثیرپذیری خود از نویسنده مشهور فرانسوی، لویی فردینان سلین، سعی شد تا چگونگی و عمق این تأثیرپذیری از منظر زبان عامیانه قالب ظاهری دو اثر مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب در دست تحلیل قرار گیرد. با تعیین شاخص‌های مختلفی برای زبان عامیانه این دو اثر همچون ساختاری گفتاری جملات، حذف، علائم نگارشی واژگان و اصطلاحات، توصیفات و طنز نثر، ابعاد تأثیرپذیری مدعا را بررسی نمودیم. بنا بر نتایج حاصل، شباهت‌های متعددی را در حوزه نثر آل احمد و سلین می‌توان مشاهده نمود که این نقاط تشابه و البته تفاوت از نظر کاربرد زبان عامیانه ارائه گردید.

بارزترین خصوصیتی که می‌توان به قلم سلین و آل احمد بخصوص در این سفر به انتهای شب و مدیر مدرسه اختصاص داد، به کارگیری زبان عامیانه برای نگارش داستان است. این ویژگی که منجر به پویا شدن نثر آن‌ها گردیده است با مهارت‌هایی همچون ساختار گفتاری جملات، هنر حذف، علائم نگارشی و به کارگیری اصطلاحات عامیانه در طول داستان به جریان افتاده است. مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب، از جهت نزدیکی‌شان به زبان مردم جامعه، منبع غنی و قابل اعتمادی برای شناخت جامعه زمان خود محسوب می‌شوند. توصیفات دقیق و عینی نویسنده از حوادث، اشخاص و اماکن از دیگر نکات قابل تحلیل و مقایسه در این دو اثر می‌باشد. دغدغه آل احمد و سلین برای گنجانیدن مسائل روز جامعه در دل داستان و پرداختن طنزآلود به آن‌ها، باعث شده است تا مدیر مدرسه و سفر به انتهای شب

به‌عنوان آثاری طنزگونه نیز شناخته شوند که مصادیق این طنزپردازی‌ها به‌وفور در آن‌ها یافت می‌شود. بیشترین جنبه تأثیرپذیری آل احمد را از سلین می‌توان در شاخصه گفتاری بودن نثر او یافت.

شباهت‌های ساختاری نثر قلم این دو نویسنده تحقیقات و تألیفات بیشتری را از ناحیه محققان و علاقه‌مندان به حوزه زبان و ادب می‌طلبد و ابعاد بررسی نشده متعددی پیش رو قرار دارد. جدای از حوزه ساختار، این دو اثر از منظر محتوایی نیز نکات قابل‌مقایسه و قابل‌تأمل فراوانی دارند، که در این میان می‌توان به نحوه حضور نویسنده در آثارشان، واقع‌گرایی و واقع‌نمایی اتفاقات داستان و سیاهی دنیای رمان اشاره کرد.

کتابنامه

- احمدی گیوی، ح، حاکمی، الف، شکری، ی، طباطبایی اردکانی، م. (۱۳۸۴). *زبان و نگارش فارسی*. تهران: سمت.
- آل احمد، ج. (۱۳۵۷ الف). *ارزیابی شتابزده*. تهران: امیرکبیر.
- (۱۳۹۱). *مدیر مدرسه*. تهران: کتاب‌نشر.
- ، شمس. (۱۳۷۶). *جلال از چشم برادر*. تهران: بدیهه.
- بهزادی اندوهجردی، ح؛ شادمحمدی، م. (۱۳۹۰). «جلوه‌های طنز در مدیر مدرسه جلال آل احمد». *زبان و ادبیات فارسی*. ۱. ۳۲. ص ۸۴-۵۶.
- پارسانیا، ح؛ خائفی، م. (۱۳۹۱). «تجربه روشنفکری جلال آل احمد و گشودن راه برای رسیدن به معیارهای خودی». *معرفت فرهنگی اجتماعی*. ۳. ۲. ص ۷۶-۴۹.
- پاینده، ح. (۱۳۸۸). «رمان رئالیستی یا سند اجتماعی؟: نگاهی به مدیر مدرسه آل احمد». *جامعه‌شناسی هنر و ادبیات*. ۱. ۲. ص ۹۸-۶۹.
- پراور، ز. (۱۳۹۳). «ادبیات تطبیقی چیست؟». *فرهنگستان زبان و ادب فارسی*. ترجمه علی انوشیروانی. مصطفی حسینی. ۵. ۱. ص ۴۸-۳۶.
- پیروز، م. (۱۳۹۰). *کاوشی در آثار و اندیشه‌های جلال آل احمد*. تهران: فانوس دانش.
- جوادی یگانه، م؛ مهدی‌پور، ف. (۱۳۹۲). «روش‌شناسی جلال آل احمد». *پژوهش‌های انسان‌شناسی ایران*. ۳. ۱. ص ۱۰۷-۹۱.

- حسینی، م. (۱۳۸۹). «بررسی تطبیقی زنده‌به‌گور هدایت و سه‌تار جلال آل احمد با یادداشت‌های یک دیوانه شنل نیکلای گوگول». *ادبیات تطبیقی*. ۲. ۲. ص ۱۷-۲۹.
- خامنه باقری، ط. (۱۳۸۹). *فرهنگ کوچک لغات و اصطلاحات عامیانه زبان فرانسه*. مشهد: وارستگان.
- دانشور، س (۱۳۸۴). *غروب جلال*. تهران: آینه جنوب.
- دهباشی، ع. (۱۳۶۴). *نامه‌های جلال آل احمد*. تهران: پاسارگاد.
- دهقانی فیروزآبادی، ح. (۱۳۸۱). *رنالیسم پویا و جلال آل احمد*. کاوش‌نامه. ۳. ۴. ص ۱-۲۷.
- رحیمیان، ه. (۱۳۸۰). *ادبیات معاصر نثر: ادوار نثر فارسی از مشروطیت تا سقوط سلطنت*. تهران: سمت.
- رستگار فسایی، م. (۱۳۸۰). *انواع نثر فارسی*. تهران: سمت.
- زندى، م. (۱۳۸۸). «بررسی زبان فرانسه عامیانه در آثار سلین و مشکلات مترجمان زبان در ترجمه این آثار». *اندیشه‌های ادبی*. ۱. ۱. ص ۱۷۵-۱۹۱.
- زیار، م؛ شرکت مقدم، ص. (۱۳۸۷). «بررسی تطبیقی خواهرم و عنکبوت جلال آل احمد با طاعون و بیگانه آلبر کامو». *ادبیات تطبیقی*. ۳. ۹. ص ۸۷-۱۰۱.
- سرآمی، ق. (۱۳۹۲). «پژوهشی در شخصیت‌های داستان مدیر مدرسه اثر جلال آل احمد». *فنون ادبی*. ۵. ۱. ص ۱-۱۸.
- سلین، ل. ف. (۱۳۸۴). *سفر به انتهای شب*. ترجمه فرهاد غبرایی. تهران: جامی.
- طهماسبی، ر؛ شعبانلو، ع. (۱۳۹۱). «انسجام واژگانی در مدیر مدرسه: اثر جلال آل احمد». *اندیشه‌های ادبی*. ۴. ۱۲. ص ۷۹-۹.
- کریمی، ک؛ جلالی پندری، ی؛ ملک ثابت، م. (۱۳۹۱). «بررسی حضور نویسنده در داستان‌های جلال آل احمد». *پژوهش ادبی*. ۴. ۵۳. ص ۷-۳۴.
- محسنی، م. (۱۳۸۵). «تحلیل رمان سفر به انتهای شب». *بخارا*. ۹. ۳. ص ۲۱۹-۲۳۵.
- نظری منظم، ه. (۱۳۸۹). «ادبیات تطبیقی، تعریف و زمینه‌های پژوهش». *ادبیات تطبیقی*. ۱. ۲. ص ۲۲۱-۲۳۷.
- هیمن، د. (۱۳۸۲). *لویی فردینان سلین*. ترجمه مهدی سبحانی. تهران: نشر ماهی.

CELINE, L-F. (1964). *Guignol's Band*. Paris : Gallimard.

----- (2001). *Voyage au bout de la nuit*. Paris : Gallimard.

- ESFANDI, E, HEJAZI, N. (2010). Flou temporel et a-temporalité ontologique dans Voyage au bout de la Nuit de L.F. Céline. *Plume*. 5, 11. p 17-34.
- GODARD, H. (1994). *Poétique de Céline*. Paris : Gallimard.
- LALAND, B. (1975). «Voyage», «Céline», *analyse critique*, Gallimard : Paris.
- LAVOINNE, Y. (1974). *Voyage au bout de la nuit de Céline*. Paris: Hachette.
- ROBERT, P. (1993). *Le Robert micro poche ; Dictionnaire de la langue française*. Paris : Robert.
- VAHID NEJAD, M. (1381). *Le langage de Louis Ferdinand Céline*. Mémoire de master. Sous la direction de Farzaneh Alavi. Téhéran : Université de Téhéran.